

УДК 343.98:343.13:355.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.47>

АЛГОРИТМИ ДІЙ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 429 КК УКРАЇНИ

Кунтій А.І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
Територіальне управління Держаного бюро розслідувань,
м. Хмельницький
ORCID: 0000-0001-5076-8358*

Кунтій А.І. Алгоритми дій слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 КК України.

У науковій статті досліджено криміналістичні аспекти діяльності слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 Кримінального кодексу України, що стосуються самовільного залишення військової частини або місця служби. Актуальність порушеної теми зумовлена суттєвим зростанням кількості таких правопорушень в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, що становить серйозну загрозу для боєздатності Збройних Сил і національної безпеки загалом. У статті наголошено на необхідності підвищення ефективності документування відповідних фактів із дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства, а також стандартизації підходів до кваліфікації таких дій. На основі аналізу статистичних даних, чинних норм кримінального й кримінального процесуального права, практики діяльності правоохоронних органів, судової практики, а також з урахуванням умов воєнного стану, обґрунтовано потребу в розробленні чітких, логічно вибудованих алгоритмів дій слідчого як на початковому, так і на наступних етапах досудового розслідування. У статті запропоновано низку криміналістичних рекомендацій щодо організації ефективної взаємодії між слідчими, прокурорами та представниками військових підрозділів, фіксації обстановки на місці події, отримання матеріалів службових перевірок, встановлення та допиту очевидців, виявлення й вилучення речових доказів і цифрової інформації, що має доказове значення. Також розглянуто доцільність використання інструментів відкритої розвідки (OSINT) у процесі здобуття доказової інформації, зокрема через соціальні мережі та інші джерела публічного доступу. Окрему увагу приділено питанням розшуку військовослужбовців, які самовільно залишили поле бою, порядку повідомлення їм про підозру в разі невстановленого місцезнаходження, а також застосуванню особливого порядку проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до статті 615 КПК України. Матеріали статті можуть бути використані для підготовки методичних рекомендацій, розробки освітніх програм для слідчих, прокурорів, військових юристів, а також для вдосконалення нормативного регулювання розслідування військових злочинів у сучасних умовах.

Ключові слова: кримінальне провадження; досудове розслідування; поле; бій; зброя; самовільне залишення; воєнний час; відмова; наказ; військовослужбовець; військова служба; воєнний стан; особливий період; наслідки; слідчі (розшукові) дії; огляд; обшук; допит; освідування; експертиза; слідчий експеримент.

Kuntii A.I. Algorithms of investigator's actions during the investigation of criminal offenses stipulated by Article 429 of the Criminal Code of Ukraine.

The scientific article examines the forensic aspects of the investigator's activities during the pre-trial investigation of criminal offenses provided for by Article 429 of the Criminal Code of Ukraine, relating to the unauthorized abandonment of a military unit or place of service. The relevance of the topic raised is due to the significant increase in the number of such offenses in the conditions of full-scale armed aggression against Ukraine, which poses a serious threat to the combat capability of the Armed Forces and national security in general. The article emphasizes the need to increase the efficiency of

documenting relevant facts in compliance with the requirements of criminal procedural legislation. Based on the analysis of statistical data, current norms of criminal and criminal procedural law, the practice of law enforcement agencies, judicial practice, as well as taking into account the conditions of martial law, the need to develop clear, logically structured algorithms of the investigator's actions both at the initial and subsequent stages of the pre-trial investigation is substantiated. The article proposes a number of forensic recommendations for organizing effective interaction between investigative and military units, recording the situation at the scene, obtaining materials from official inspections, identifying and questioning eyewitnesses, identifying and removing physical evidence and digital information. The feasibility of using open intelligence (OSINT) tools in the process of obtaining evidentiary information is also considered. Particular attention is paid to the issues of searching for military personnel who have voluntarily left the battlefield, the procedure for notifying them of suspicion in the event of an undetermined location, as well as the application of a special procedure for investigative (search) actions in accordance with Article 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. The materials of the article can be used to prepare methodological recommendations, develop educational programs for investigators, and improve the regulatory regulation of the investigation of military crimes.

Key words: criminal proceedings; pre-trial investigation; field; battle; weapon; desertion; wartime; refusal; order; serviceman; military service; martial law; special period; consequences; investigative (search) actions; inspection; search; interrogation; examination; expertise; investigative experiment.

Постановка проблеми. Аналіз кримінальних проваджень за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 429 КК України, засвідчує наявність суттєвих проблем як на етапі досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Основні труднощі пов'язані з необхідністю чіткого встановлення мотивів і обставин самовільного залишення поля бою, чи відмови діяти зброєю, а також з доведенням умисного характеру таких дій. Стабільна динаміка вчинення правопорушень цієї категорії свідчить про нагальну потребу у створенні чіткої, науково обґрунтованої та орієнтованої на практичне застосування методики їх розслідування. Особливої актуальності набуває розробка ефективного алгоритму дій слідчого, що забезпечить повноту, об'єктивність і цілеспрямованість збирання доказів, встановлення істотних обставин та кваліфікації дій підозрюваних.

Окрім того, проведеним аналізом кримінальних проваджень, за якими наявні вирок за ст. 429 КК України, які є поодинокими, такі в більшості випадків виносилися на підставі угод про визнання винуватості, укладених між прокурором та обвинуваченим, або із беззаперечним визнанням винуватості обвинуваченим, що знову ж таки підтверджує певну проблематику у процесі доказування у кримінальних провадженнях за ст. 429 КК України [2, с. 39].

У цьому контексті важливим завданням є формування елементів організації розслідування злочинів, передбачених статтею 429 КК України, що стане підґрунтям для створення ефективного інструментарію слідчої діяльності.

Метою статті є визначення алгоритму дій слідчого під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю.

Стан опрацювання. Проблеми кримінальної відповідальності за самовільне залишення поля бою або відмову діяти зброєю досліджували такі вітчизняні науковці, як Г.В. Андрусів, Г.М. Анісімов, Ю.В. Баулін, П.П. Богуцький, В.І. Борисов, В.О. Бугаєв, В.К. Гришук, С.Ф. Денисов, Ю.П. Дзюба, О.О. Дудоров, С.І. Дячук, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, В.А. Клименко, І.М. Коропатнік, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, М.А. Микитюк, Р.О. Мовчан, В.О. Навроцький, О.О. Павлюк, М.І. Панов, С.В. Петков, М.М. Сенько, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, В.В. Черней, С.С. Чернявський та інші. Щодо проблем методики розслідування даного виду кримінального правопорушення, то таке на даний час залишається не розробленим.

Значний внесок у дослідження різноманітних аспектів розслідування кримінальних правопорушень зробили такі вчені, як Ю.П. Алєнін, Л.П. Аркуша, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, І.В. Гловюк, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.Ю. Калугін, О.А. Кириченко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, О.Н. Колесніченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, А.В. Мовчан, М.В. Салтєвський, С.М. Стахівський, В.В. Тіщенко, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, Г.В. Щербакова, Б.В. Щур, О.О. Юхно та інші.

Окремі положення методики розслідування військових злочинів уперше в Україні на монографічному рівні розглянули А.Г. Восвода, В.В. Давиденко, В.В. Дем'яновський, М.І. Карпенко, Р.В. Комісарчук, О.С. Ткачук, В.В. Тимошко.

Водночас, що стосується наукових розвідок, присвячених окремим питанням криміналістичного забезпечення розслідування самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю, то таких в Україні не проводилося.

У зв'язку з цим, виникає потреба у розробленні науково-обґрунтованої та практично орієнтованої криміналістичної методики досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 429 КК України. Така методика має враховувати як загальні принципи розслідування, так і специфіку військової служби, процесуальні обмеження воєнного часу та новітні технологічні можливості фіксації доказів.

Виклад основних положень. Статистика зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 429 КК України та наслідків їх досудового розслідування розподілилася наступним чином: у 2020 злочинів даної категорії зареєстровано не було; у 2022 році зареєстровано 150 кримінальних проваджень за фактами самовільного залишення поля бою або відмови або відмови під час бою діяти зброєю та у 4 випадках досудове розслідування закінчилося складанням обвинувального акту; у 2023 – 17 кримінальних проваджень, натомість в суд не скеровано жодного обвинувального акта; у 2024 році зареєстровано 31 кримінальних правопорушень даної категорії, у яких досудове розслідування закінчилося складанням та скеруванням до суду 1 обвинувального акту; протягом січня-серпня 2025 року зареєстровано 10, водночас жодного обвинувального акту не скеровано до суду [3]. Статистика переконливо свідчить про необхідність розробки методики розслідування самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю, зокрема і алгоритмів дій слідчого під час розслідування.

Відтак, що стосується початкового етапу розслідування, то кримінальні провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтею 429 КК України, можуть бути розпочаті на підставі заяви або повідомлення від командира військового формування чи його заступника, в якому зазначено про ухилення особи від проходження військової служби. Також підставою для початку провадження можуть бути повідомлення представника Військової служби правопорядку або уповноваженої службової особи правоохоронного органу про виявлення ознак такого правопорушення.

Після отримання відповідної інформації від командування військової частини, ВСП чи інших уповноважених осіб, слідчий або прокурор зобов'язані:

- внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР);
- поінформувати прокурора про початок досудового розслідування;
- налагодити ефективну взаємодію між органом досудового розслідування та командуванням військової частини, підрозділами Військової служби правопорядку, підрозділами внутрішньої безпеки, Державної прикордонної служби, Національної гвардії України, Служби безпеки України – з метою своєчасного отримання необхідної інформації в межах досудового розслідування, а також для ефективного виконання доручень слідчого чи прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами.

На початковому етапі розслідування слідчому/прокурору слід:

– за можливості, в залежності від бойової обстановки в конкретній місцевості, провести огляд місця події з метою виявлення та фіксації укріплень, бойової та спеціальної техніки, зброї, боеприпасів чи іншого майна, у випадку відмови діяти зброєю чи залишення поля бою без них. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду (пункт 1 частина 1 статті 615 КПК України). Даний огляд буде наочно демонструвати картину можливих наслідків, в результаті кримінального правопорушення.

Власне у ході огляду необхідно зафіксувати обстановку ведення бою в конкретній місцевості (знищена техніка, вирви на поверхні землі, зруйновані будівлі та споруди, залишки боеприпасів) та зосередити увагу на пошуку озброєння, спеціальних засобів чи спорядження, які могли бути залишені військовослужбовцем під час втечі з поля бою чи під час відмови їх використовувати для виконання бойового завдання, за можливості провести їх вилучення. Слід також з'ясувати наявність матеріалів аеророзвідки місцевості (поля бою), яке самовільно було залишено військовос-

лужбовцями, або на якій відбулася відмова діяти зброєю, проведеної за допомогою безпілотних чи інших комплексів відеоспостереження. Матеріали за результатами такого фіксування можуть бути додатками до протоколу огляду, або оформлені іншим оглядом.

– в порядку ст. 93 КПК України витребувати у військового формування висновок/акт службового розслідування за фактом самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю, з усіма додатками. Таким додатками можуть бути: рапорт/доповідь начальника про виявлення факту самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю; наказу про початок проведення службового розслідування; висновок/акту службового розслідування; наказу про продовження/завершення, результати службового розслідування; наказу про зарахування до списків особового складу/призначення на посаду військовослужбовця, що вчинив самовільне залишення поля бою або відмови діяти зброєю, наказу про виключення зі списків/призупинення грошового нарахування; пояснення осіб, яким відомі факти самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю (безпосередні командири, військовослужбовці, що брали участь в бою тощо); соціально-демографічні дані, копія довідки військово-лікарської комісії, документи військовослужбовця, що вчинив самовільного залишення поля бою або відмову діяти зброєю.

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст. 429 КК України, слід наголосити на важливості ефективної взаємодії між представниками військового формування, військової служби правопорядку, оперативними підрозділами, які будуть виконувати доручення слідчого на проведення слідчих (розшукових) дій. В більшій мірі, саме від ефективної взаємодії буде залежати результат розслідування.

– з метою виявлення та вилучення речей, предметів і документів, зокрема мобільних телефонів та інших технічних засобів, які можуть підтверджувати факти самовільного залишення поля бою або відмови від використання зброї, слід проводити відповідні слідчі (розшукові) дії та застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження, зважаючи наміри особи самостійно надати такі.

– у разі, якщо очевидці зафіксували випадки ухилення від військової служби чи відмови виконувати військові обов'язки, їм слід запропонувати добровільно надати слідчому для огляду всі наявні портативні пристрої для запису: мобільні телефони, відеореєстратори, боді-камери тощо, з метою отримання інформації, що становить інтерес для досудового розслідування. У випадку добровільної передачі таких технічних пристроїв, особа може, на підставі відповідної заяви, надати пристрій слідчому для огляду. За результатами огляду пристроїв може бути визнано речовим доказом і повернуто власнику. Якщо в ході огляду буде виявлено фото- чи відеоматеріали, що підтверджують ухилення від військової служби (зокрема шляхом самокалічення або іншими способами), такі матеріали підлягають копіюванню на відповідні носії інформації або роздруковуються й додаються до матеріалів кримінального провадження. Якщо матеріальний носій був переданий військовим формуванням разом із матеріалами службового розслідування за фактом ухилення від служби, слідчий зобов'язаний здійснити його огляд, оформити відповідний протокол, визнати цей носій речовим доказом чи документом та долучити його до матеріалів кримінального провадження.

– провести OSINT – розвідку, огляд соціальних мереж, інтернет-публікацій, загальнодоступних інтернет-каналів з метою пошуку аудіо-відеозаписів колективних виступів з підбуренням до самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю. В подальшому такі мають бути належним чином оглянуті зі складанням протоколу огляду.

– встановити можливих свідків та очевидців кримінального правопорушення. Такі особи можуть бути виявлені в ході службового розслідування, що проводитимуть військовослужбовці/працівники військового формування або працівники правоохоронного органу – військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Водночас на нашу думку можуть бути безпосередні командири, військовослужбовці, що брали участь в бою, особи, що проводили службове розслідування, очевидці подій, інші особи, який відомі такі факти. Такі особи можуть бути допитані слідчим, або за їх дорученням оперативним працівником. З урахуванням умов воєнного стану, такий допит варто проводити з дотриманням положень частини 11 статті 615 КПК України. В ході допиту слід з'ясувати:

1) підрозділ, в якому військовослужбовець проходить військову службу, військове звання, посаду, вид військової служби (за контрактом, у зв'язку з призовом за мобілізацією, строкова служба)

2) вид та кількість озброєння, військової та спеціальної техніки, закріплених за військовослужбовцями, які самовільно залишили поле бою, або відмовились діяти зброєю, наявність до-

кументів про закріплення озброєння, військової та спеціальної техніки, їх місце знаходження, а також наявність випадків навмисного їх псування чи знищення;

3) місце (поле бою - земельна ділянка, у тому числі в межах населеного пункту, ділянка, морський чи повітряний простір, в якому ведеться бій), час та обстановка, причини та обставини самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю, свідків та очевидців вчинення таких дій, можливих підбурювачів до вчинення цих дій;

4) кількість військовослужбовців, які потрапили у полон, зникли безвісті чи загинули внаслідок самовільного залишення поля бою або відмови діяти зброєю окремими військовослужбовцями;

5) інформацію щодо можливих зв'язків таких військовослужбовців з ворогом;

6) отримання (віддання) наказів командира (начальника) про початок та закінчення бою, порядком їх доведення до військовослужбовців підрозділу, зокрема тих, які залишили поле бою;

7) отримання підрозділом чи окремими військовослужбовцями наказів щодо проведення відступу, маневру;

8) відомості про командира підрозділу, його дії та команди (накази, розпорядження) на полі бою (в бойовій обстановці);

9) наявність відео/звучо записів, на яких можуть бути зафіксовані обставини прийняття такого рішення чи вчинення певних дій.

У випадку якщо самовільне залишення поля бою або відмови діяти зброєю є непоодиноким, або в результаті таких дій мало місце захоплення в полон, чи зникнення безвісті, слід отримати інформацію та поіменний список особового складу, який самовільно залишив поле бою або відмовився діяти зброєю, а також військовослужбовців, які внаслідок таких дій потрапили в полон, зникли безвісті чи загинули.

– з дотриманням режиму таємності у порядку, передбаченому статтею 615 КПК України, здійснити в командно-спостережному та опорному пунктах вилучення бойових наказів, розпоряджень, бойових задумів, робочих карт командирів, карт вогню, схем опорних пунктів, робочих зошитів, в яких зазначено сили і засоби, що направлялись до певного району для виконання бойових завдань.

– у разі, якщо місце перебування військовослужбовців, які самовільно залишили поле бою невідомо, необхідно організувати їх розшук. В даному випадку, на нашу думку починається наступний етап розслідування, який може бути розпочатий як у випадку встановлення місцеперебування особи, що самовільно залишила поле бою, так і у разі її відсутності. Так, разі наявності підстав, з урахуванням зібраних матеріалів кримінального провадження слідчому слід вирішити питання повідомлення про підозру. У разі відсутності відомостей щодо місцезнаходження такої особи письмове повідомлення про підозру скеровується поштовим зв'язком за останнім місцем проживання/перебування та реєстрації, такої особи, а також може бути вручене родичам такого військовослужбовця. Також повідомлення про підозру скеровується до військового формування, яке військовослужбовець самовільно залишив. Наступним кроком буде винесення постанови про оголошення розшуку підозрюваного. Надалі слідчому/прокурору звернутися до суду з клопотання про обрання міри запобіжного заходу – тримання під вартою, а також водночас із клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, з метою його приводу, для участі у розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу – тримання під вартою.

– вирішити питання щодо призначення та проведення судових експертиз, серед яких: військова експертиза, експертиза військового майна, техніки та озброєння, медичну, психіатричну та інших, які мають значення для кримінального провадження.

– у випадку встановлення місцезнаходження підозрюваної/их осіб вирішити питання про призначення судово-психіатричної експертизи, а також визначити ступінь придатності особи до військової служби, шляхом винесення постанови про доручення проведення огляду лікарями військово-лікарської комісії.

– після проведення необхідних експертиз, з урахуванням позиції захисту, перевірки версій підозрюваного, вирішити питання щодо відкриття прокурором матеріалів досудового розслідування, повідомлення про завершення досудового розслідування, наданням матеріалів стороні захисту, долученням матеріалів сторони захисту.

Висновки. Розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 КК України (самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю під час бою), вимагає від слідчого не лише високого рівня професійної підготовки, але й чіткого дотримання алгоритму дій, що враховує специфіку бойової обстановки, особливості воєнного часу та потребу в ефективній

міжвідомчій взаємодії. Аналіз статистики свідчить про значну кількість зареєстрованих проваджень у 2022–2025 роках на тлі низького відсотка завершених розслідувань із направленням обвинувального акту до суду. Така ситуація зумовлена як об'єктивними труднощами, пов'язаними з умовами ведення бойових дій, так і відсутністю усталеної криміналістичної методики роботи слідчого в цій категорії справ. У ході дослідження визначено основні алгоритми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування, які включають: своєчасне внесення відомостей до ЄРДР; організацію огляду місця події з фіксацією бойової обстановки та матеріальних слідів; вилучення матеріалів службового розслідування у військовій частині; вилучення технічних пристроїв, документів, відео- та аудіоматеріалів, що мають доказове значення; встановлення свідків та їх допит; організацію розшуку підозрюваного у разі невстановлення його місцезнаходження; ініціювання необхідних судових експертиз, зокрема військової, судово-психіатричної, медичної. Особлива увага приділяється застосуванню методів OSINT для збору інформації з відкритих джерел, а також забезпеченню належної фіксації доказів відповідно до вимог КПК України, з урахуванням положень ст. 615, що регулює процедури в умовах воєнного стану. Таким чином, розробка та впровадження чіткої криміналістичної методики — зокрема алгоритмів дій слідчого — є необхідною умовою підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 429 КК України. Це не лише сприятиме притягненню винних до відповідальності, але й матиме превентивний ефект, забезпечуючи дисципліну та боєздатність військових підрозділів в умовах збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–серпень 2025 рр. URL: <https://www.gr.gov.ua> (дата звернення 23.09.2025).
2. Проблемні аспекти застосування ч. 5 ст. 401 КК України у разі вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407-408 КК України: *Забезпечення основоположних прав і свобод людини, дотримання стану дисципліни та законності в діяльності поліції в умовах воєнного стану*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 червня 2025 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2025. С. 150–153.